

ТРИЗНІВНИК - REVUE HEBDOMADAIRE - TRIDENT UKRAINIENNE

Число 16, рік видання II.

31 січня 1926 р.

Ціна 3 фр. (Prix 3 fr.)

Париж, неділя, 31 січня 1926 року.

Чи не найбільшим лихом на еміграції є розбіжність думки, непорозуміння та незгода. Поділилася вона на орієнтації, групи, партії та гуртки; і, звичайно, кожна з тих груп вважає себе правою і ладна одна одну в ложці води утопити. І в тих суперечках та сварках забуває часто за те єдине, во ім'я чого вона на чужині побивається – Україну, її визволення, її державність.

На все те, на оті непорозуміння та змагання між собою матимемо ми ще час вдома, в нормальних умовах, коли кожна група намагатиметься своє в життя перевести і те нове на рідній землі згідно з своїм світоглядом упорядкувати.

А тут на чужині, коли рідний край ще в ворожих руках, коли ще за його визволення треба боротися й боротися, слід усім зрозуміти, що ота внутрішня гризня тільки підриває власні сили, що це вода на ворожий млин, що це віддаляє тільки той так всім сподіваний час визволення.

Невже ж наше лихо гірке досі нас тому не навчило? Невже нам довго ще доведеться з болем у серці повторяти гіркі слова старого гетьмана: «През незгоду всі пропали»? Невже нам нічого не говорить той примір, що його дають культурніші од нас нації перед обличчям смертельної небезпеки? Хіба ж не билися за Францію французькі монархисти під трьохкольоровим прапором республіки? Хіба як один не

стали підчас великої війни в спільні лави борців за батьківщину під імператорським орлом німецькі соціал-демократи?

Конче ж слід і нам найти спільну мову і стати до спільної праці для однієї мети. І ми певні, цього можна досягти, коли ми підіймемося над всіми ріжницями, що нас ділять, коли ми зважатимемо не на те, що нас роз'єднує, а на те, що нас об'єднує, коли ми поставимо вище над усе єдине й головне завдання: боротьбу за визволення української землі і відбудування власної державности.

Нехай це нелегка справа. Але на цьому шляху, як і всюди, найтяжчі перші кроки. Свого часу ми з великим задоволенням підкреслювали однодушні заходи в цьому напрямку нашої еміграції в Румунії. З таким же глибоким задоволенням одмічаємо тепер утворення в Празі «Комітету Об'єднаних Українських Національно-політичних Організацій». Ініціатори, взявши за свою платформу: суверенність, повну самостійність та соборність Української Держави і демократичний державний лад, об'єднали коло девіза: нація — вища за класи; держава — вища за партії, — різні угруповання на ґрунті практичної роботи.

Вітаємо цю здорову спробу і хочемо сподіватися, що ним шляхом підуть всі живіші і здоровіші елементи нашої еміграції.

ДОГОВОР БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО З МОСКВОЮ 1654 р. *)

Договор Б. Хмельницького з Москвою 1654 р., так званий «Переяславський договір», частіше, ніж інші гетьманські договори, був предметом наукових дослідів. Не дивлячись на це, ще й нині не можна сказати, щоб всі питання, що виникають при оцінці цього акту, були задовольняюче розв'язані. Навпаки, те, що вже написано про цей важливий акт, в більшості випадків, містить настільки різні погляди та оцінку, що замість задоволення викликає нові питання, нові суперечки.

Найбільш обґрунтованими, на наш погляд, можна вважати слідуєчі теорії що до юридичної кваліфікації договору 1654 р.: перша, що на підставі договору Україна злучилася з Москвою династично, у формі персональної унії; друга — протилежна, що такої злуки не було, а Україна по договору 1654 р. стала васалом Москви; нарешті, — третя, що Україна заключила лише військовий оборонний союз з Моск-

---

*) Стаття ця мала йти до попереднього числа, але запізнилася.

вою проти Польщі та прийняла «протекцію» московського царя. Решта теорій про договір 1654 р. настільки не відповідає дійсним фактам, що їх треба цілком відкинути. Так, напр., погляд п. Розенфельда про неповну інкорпорацію України Москвою протирічить доказаним фактам, що Україна, поперше, не була Москвою завойована, подруге, що Україна і після договору фактично і юридично лишилася окремою від Москви державою зо всіма її атрибутами та визнавалася такою і з боку Москви, чого не могло б бути при інкорпорації. Думка бар. Нольде про приєднання України на умовах автономії неправдива вже тому, що як би не була широко закреслена автономія, вона ніколи не може перейти певних меж залежності автономного краю від центрального уряду; тим часом, досить пригадати такі права «автономної» України, як от: права верховного управління в законодавстві, адміністрації, суді; права фіскальні, право закордонних зносин, право мати своє військо, монету, цілком відокремлену в державному значінню територію і т. и., щоб прийти до висновку, що «автономію» України, коли вже триматися цього терміну, треба розуміти не в змісті «місцевої крайової автономії», а в змісті «автономії державної», себ-то внутрішньої суверенності України. Не можна вважати за переконуючу думку акад. Дьяконова та Попова про те, що Україна з'єдналася з Москвою на основі реальної унії. Головний аргумент цих авторів, що по тексті жалованої грамоти 1654 р. злука України з Москвою була «на віки» та що військо запорізьке присягнуло цареві та його дітям «на вічне підданство», - являється хибним. В ту добу вирази «вічний мир; вічний союз» ніколи не означали договорів вічних в буквальному значінні цього слова, лише договори безсрочні, в протилежність «срочним». Дотримання «вічних» договорів мало місце лише до того часу, доки вони були корисні та бажані для держав-контрагентів хоч би в договорах і було зазначено *expressis verbis*, що вони були заключені «на віки» (приклад такого «вічного» договору маємо в договорі Москви з Польщею, зламаному Москвою в 1653 р.). На підставі цього, зазначені вирази жалованої грамоти в жадний спосіб не можна розуміти в буквальному їх змісті, а тому на одних цих виразах не можливо базувати думку про реальну, тоб-то «вічну» унію України з Москвою. Крім того, особливістю реальної унії, з точки погляду міжнародного права, є те, що держави з'єднані на умовах такої унії являються двома державами лише в своїх внутрішніх відносинах, на зовні ж, в міжнародному життю — це буде єдина держава, єдиний суб'єкт міжнародного права. Коли б Україна була злучена з Москвою в реальній унії, то для всіх чужих держав вони уявлялися б єдиною державою, і московський царь, як спільний монарх, виконував би міжнародні функції від свого імені за Москву і за Україну разом. В дійсності ж було як раз навпаки: міжнародні зносини провадили окремо — царь за Москву, гетьман — за Україну; більше того, Україна та Москва між собою зносилися, як окремі суб'єкти міжнародного права — через послів, а не через спільний орган (напр. спільні міністерства), і Москва вважала Україну окремою чужоземною державою.

Перейдемо тепер до більш обґрунтованих теорій: персональної унії, васалітету, протекторату. Теорія персональної унії базується на «факті вибору» московського царя та на факті присяги йому та його наслідникам. З точки погляду міжнародного права, під персональною унією розуміється об'єднання двох цілком самостійних держав в особі одного, спільного їм монарха. Крім особи монарха, ніщо не зв'язує ці держави, і як на міжнародному терені, так і в відносинах між собою ці держави являються самостійними суб'єктами права; а до того ще піддані однієї держави не вважаються підданими другої держави, хоч і мають спільного монарха. На підставі цього проф. Коркунов робить таке заперечення авторові теорії персональної унії, проф. Сергієвичеві: «унія передбачає перш за все і безумовно єдність особи монарха. Особливістю ж України було те, що вона мала свого окремого правителя, в особі гетьмана, який користувався навіть правом вести міжнародні зносини». З'єднані на персональній унії держави, як було вже сказано, на міжнародньому терені виступають цілком самостійно, але, маючи спільного монарха, ці держави провадять міжнародні зносини іменем свого спільного монарха, хоч і через окремі органи управління. Цього ми не бачимо в міжнародніх зносинах України та Москви після 1654 р.: навпаки в договорі підкреслено, що на Україні приймають та висилають послів гетьман з військом запорожським іменем війська, а не іменем московського царя. З точки погляду персональної унії обмеження права чужоземних зносин постановлене договором 1654 р., являється нелогічним і неможливим, бо виходило б, що спільний монарх сам себе обмежує в своїх верховних функціях. Нарешті, Україна по договору 1654 р. мала платити цареві дань у формі трибуту. Отже з точки погляду персональної унії постанова про виплату дані однією державою спільному монархові протирічить ідеї рівності сполучених в персональній унії держав. Прихильники теорії персональної унії посилаються, головним чином, на де-які вирази документів, які, ніби то свідчать, що в Переяславі на раді відбулося «обрання царя Олексія Михайловича з його родом» царем України, що гетьман та старшина присягли цареві на «вічне підданство» і т. и. Але цим виразам не треба надавати значіння абсолютних доказів: документи писалися московськими дяками, і правдивість їх цілком оправдано запідозрюється в новішій літературі. Треба ще зазначити, що в документах, які виходили з канцелярії гетьмана, навіть, після перекладу їх на московську мову (а переклад робили московські піддячі), не має таких категоричних виразів; терміни ж «вірні піддані», «прямі слуги» і т. и. в устах гетьманських мали зовсім інше значіння. Ідея злуки династичного характеру - це ідея московська, яка виникла вже після заключення договору 1654 р; на цій ідеї базувала Москва свої домагання до України при послідуючих гетьманах, але для цього все таки довелося сфальшувати цілий договір 1654 р., що й було зроблено Москвою при обранню Юрія Хмельницького гетьманом в 1659 р. Без цієї ідеї не було б того, ніби то, органічного, а в дійсності штучного зв'язку, який Москва старалася встановити при переміні особи гетьмана на Україні.

Лишилося ще розглянути теорію васалітету та протекторату. З точки погляду міжнародного права ці дві форми залежності держав не мають великої різниці: як васальна залежність, так і протекторат історично виявлялися в самих різноманітних формах, від повної зовнішньої і внутрішньої незалежності — до повної зовнішньої і часткової внутрішньої залежності протегованої чи васальної держави від її суверена чи протектора. Вважаємо необхідним тут зазначити, що, порівнюючи відносини між Україною та Московією з інститутами модерного міжнародного права, ми маємо на увазі, що міжнародне право втворило інститути васалітету та протекторату на підставі дуже давніх історичних прикладів, давньої міжнародної практики, а тому цілком допустимо переносити втворені таким способом норми на явища, що мали місце кілька століть раніше. В середні віки і пізніше васальна залежність та протекторат дуже часто практикувалися в міжнародному житті, надто форма чисто номінальної васальної залежності, при якій залежність васальної держави обмежувалася лише певними титулами та виплатою, або й простою обіцянкою грошової дані — трибуту. Така «дань» з точки погляду міжнародних звичаїв зовсім не обмежувала суверенітету держави, яка ту дань платила. Відомо, напр., що цілий ряд держав платили данину турецькому султанові, в тому числі і Польща; царі, королі, князі приймали васальні турецькі кафтани, але це зовсім не впливало негативно на їх суверенність. Це й була та «протекція», яка була відома в добу Хмельницького і яку, як казали поляки, Хмельницький так часто міняв. Прикладаючи це пояснення до договору 1654 р., можна констатувати, що відносини між Україною та Московією, по букві договору, дуже близько підходять до ідеї такої васальної залежності. «Ставши протектором України, писав В. Липинський («Україна на перел.», с. 28-34), царь мав їй дати мілітарну поміч проти Польщі і за цю поміч дістати від України певну грошову данину». Дійсно, всі історичні дані, що торкаються поглядів та намірів Хмельницького, ясно свідчать, що Хмельницький дивився на договір з царем, як на звичайний, добре знайомий йому, договір «протекції», які він не раз вже заключав з турками, татарами і инш., як на тимчасовий військовий союз двох держав, з котрих Україна — слабша і загрожена в своєму існуванні, — згодилася «піддатися» під протекцію Московського царя, під царську «високу руку», платити цареві данину та одержати допомогу військом проти Польщі. Дякуючи фактичним обставинам, власне слабості України, текст деяких статей договору, навіть в інтерпретації Хмельницького та його послів, містить в собі ознаки формальної залежності України від московського царя, як, напр., обмеження міжнародних зносин, повідомлення царя про обрання гетьмана, виплата дані, яка не існує при протектораті, але яка завжди встановлюється при васалітеті. Фактично така залежність виявлялася мало і дуже рідко за часів Б. Хмельницького, більше у вимогах Москви, ніж в добровільних актах гетьмана. В послідуєччї за договором роки ця залежність стала лише номінальною: царь московський іменувався царем «Малой Росії», як султан турецький іменувався сюзереном багатьох дер-

жав-васалів, а гетьман та військо запоріжське писалися його «підданими та слугами», але це була буква лише без реального змісту, бо в дійсності Україна була цілком незалежною від Москви державою. «Моральний авторитет» чи «моральна зверхність царя», які іноді визнавалися Хмельницьким в його зносинах з Московою, уявляли ніщо інше, як н о м і н а л ь н у васальну залежність гетьмана від московського царя, залежність, яка de jure була встановлена договором 1654 року, але яка de facto зовсім не існувала: фактично Б. Хмельницький не визнавав за Московським царем жадної «зверхності», бо залишив без виконання як раз ті умови договору, які цю зверхність встановили. В цьому протиріччі між буквою договору та дійсними фактичними відносинами і криється, на наш погляд, одна з головних причин суперечок, котрі існують в літературі відносно юридичної кваліфікації договору 1654 р.

Найбільш відповідаючою і букві договору 1654 р. і дійсним фактичним відносинам, що утворилися між Україною та Московою в наслідок цього договору, на наш погляд буде кваліфікація цього договору, як звичайного, типичного для тієї доби договору «протекції» з певними формальними ознаками васальної залежності. Так оцінював договір і автор його Б. Хмельницький: використавши «протекцію» царську в боротьбі проти Польщі, він з переминою політичної ситуації, перестав рахуватися з формальними умовами договору та всі свої сили, весь свій державний геній направив на збудування міцної самостійної держави, на заключення більш корисних політичних договорів з іншими державами, на утворення інших міжнародних комбінацій. Цікаво зазначити, що й Москва, всупереч постійним офіційним твердженням про дотримання договору, зламала його вже в 1656 р., заключивши окремо від України договір з Польщею. Потім, пославшись ще раз на договір 1654 р. при обранні на гетьмана Ів. Виговського, вже при обранні Юрія Хмельницького, в 1659 р., Москва подала йому на ствердження під іменем «статей Б. Хмельницького» ф а л ь с и ф і к а т д і й с н о г о д о г о в о р у 1654 р., на якому присягнув Ю. Хмельницький і присягали всі послідувачі гетьмани (це вяснив почасти Шафронів—Київська Старина 1889, кн. XI).

А. Яковлів.

З'ІЗД КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ (КПБУ) ТА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ.

Як відомо читальникам «Тризуба»,*) в грудні 1925 р. відбувся в Харкові з'їзд К.П.б.У., як підготовка до з'їзду Російської комуністичної партії, котрої «місцевою організацією» наша КПБУ являється. Відкриття з'їзду відбулося з звичайною у большевиків помпою і много-

*) Див. «Тризуб», ч. 13, «Після конференції К. П. б. У.».

словством. По традиції, засвоєній російськими політиками ще за часів московського царства, й тепер Москва вислала свого «боярина» в особі п. Калініна, щоб неспокійні «черкаси» (яких, до речі, в КПБУ як кіт наплакав) не учинили якоїсь «шатости».

З'їзд закінчив свою роботу ухваленням безбарвних резолюцій, в яких обіцяно кожній «Парасці по запасці»; і робітникам, і селянам, і інтелігенції та буржуазії вказане «належне місце», бо компартія, як монопольна партія, за всіх дбає. Чимало говорили комуністичні промовці на з'їзді про національне питання на Україні, про українізацію та про відношення совітської України до Москви.

Говорилося й про «куркуля» та «незаможника» з середняком, про політичну активність на селі та про те, як його не заблудити комуністам між цими трьома соснами.

Для нашої політичної еміграції цей з'їзд комуністів-окупантів має велике значіння. За лушпинням комуністичної фразеології чується пульс справжнього українського життя, яке кипить і шумить, як вода на порогах, загрожуючи знести в мить «совєтську» будівлю.

Генеральний секретарь К.П.б.У. (і не бояться люде такого «контреволюційного» слова!) п. Каганович у своїй промові, спиняючися на питанню селянським, навів числа, що свідчать про політичну активність українського села. Село бажає освіти, хоче мати політичну й иншу інформацію про все, що діється на світі.

Щоб не читати, що пишуть всякі «Селянські Пrawdи» й «Змички», українське село раніше не хотіло й бачити большевицьких газет: «все вони брешуть, тільки злість берє, як читаєш», казали були селяне й робітники в часи воєнного комунізму. Але вічно без преск, навіть монополізованої, жити не можна. Нелегальні листки, які видають різні політичні групи, не можуть з технічних причин мати великого поширення. Доводиться передплачувати большевицькі газети, так як колись культурніші селяне передплачували офіційний «Сельській Вїстникъ».

Маючи це на увазі, ми инакше оцінюємо факти, що їх наводить «генерал-секретарь» п. Каганович про поширення газет, які видає комуністична партія для селян: за рік 1925 передплата на так звані селянські газети зросла з 60.000 примірників на 225.000. Каганович приписує цей «успіх» українізації, яле який мізерний цей успіх, коли пригадати, що на Україні є селян понад 20 мільонів.

З уст комуністичних провідників чуємо й инші слова. «Ми, казав Каганович, стали на шлях боротьби з беззаконством...» Дійсно, це беззаконство твориться на совітській Україні над усяку міру. Підсекретарь К.П.б.У; Клименко (землячок) сказав на з'їзді, що за зловживання по всій совітській Україні було звільнено за останній рік 1.550 чоловік мільціонерів, процент величезний, коли згадати, що мільціонерів є всього 13.000. («Комуніст» з 10. XII. 25. р.). «Беззаконство» творить не підлегле большевикам населення, а самі вони, їхній апарат. Каганович аж тепер побачив, яким апаратом керує компартія на Україні: «Одним із найголовніших недостатків є чванливе й погордливе відношення радянських урядовців до населення».

Як же боротися з беззаконством, що вирило собі кубло в самій компартії? Очевидно, методи репресій не допомагають, бо Каганович договорився до страшних річей, за які його Москва ще рік тому не погладила б по голові: він вимагає виборності, участі мас у владі й т. д. На перший погляд просто патентований демократ.

«Без притягнення мас (до державної роботи. В.Г.), без широкої виборності самоволя й беззаконство не можуть бути остаточно винищені» («Комуніст», 9. XII. 25 р.) Так і здається, що Каганович і інші більші й менші каганчики проспівують «славу» демократії і на тому буде кінець диктатурі.

Але логика «ленінізму» зовсім інша: вони ходять з'єднати огонь і кригу, рішають «квадратуру круга». Каганович ставить для КПБУ «просто» завдання: «з'єднати самодіяльність із непохитним політичним керівництвом». Чи не нагадує така «самодіяльність мас» загнужданого коня, яким керує їздець? Але комуністам саме такої «самодіяльності» й треба.

Як глибоко й далеко зайшла система совітського беззаконства на Україні, переконують нас усі промовці комуністичного з'їзду. Якийсь Киркиж скаржився на з'їзді на те, що всупереч партійним постановам, комісаріят фінансів провадить свою політику: так, у Харківському повіті убоге селянство податки платить, хоч компартія України хотіла їх звільнити від цього. Член з'їзду Солодуб вимагав навіть окремого бюджету для України «в межах конституції». Сам Каганович мусів признати в своїй промові, що в справі бюджету України були «порушення конституції». Ми знаємо, в який бік, на чю користь ішло це «порушення конституції». Москва керує фінансами України, в Москві призначаються податки, в Москву йдуть прибутки, до Москви потім уже «комуністи України» з давою рукою звертаються, може щось відтіть капне.

На цьому ґрунті—«порушення совітської конституції» Москвою—розвинулися на з'їзді широкі й цікаві дебати, до яких мусів ув'язатися і московський обер-інспектор Калінін. Мачушине відношення Москви до окупованої України зачіпає найживіші інтереси всіх груп населення совітської України. На експорті з України (хліб, залізна руда, вугілля, ріжні продукти сільського господарства) буває Москва активний баланс С. С. С. Р. Але всі користі від цього одержує Росія, що ж до України, то на її прохання до Москви дав коротку й виразну відповідь на з'їзді Калінін: «Нет, товарищі! Из Москвы палучить трудно!» («Комуніст», 11. XII. 25 р.).

Історія дає багато прикладів, як економічні суперечності між частинами однієї держави впливають на ідеологію, на політичні настрої ріжних областей. На ґрунті економічному відділилася від англійської метрополії американська нація. Ці ж причини впливали на розпад Австро-Угорщини. Цікаво прослідити, як українська сепаратистична ідеологія, виворена в наслідок незносної економічної експлуатації з боку Москви, впливає навіть на КПБУ. Так, читальник уже знає, як в Харкові делегати-робітники казали Калініну: «Ви скрізь фабрики будете, а про нашу бідну Україну забуваєте» («Комуніст», там же).

Ті ж робітники-комуністи (цікавий факт) жалілися Калініну на те, що на Україні дуже малі заробітки, як рівняти з Московщиною. Вони вказували на те, що до революції Україна була краєм найвищого заробітку, а тепер навпаки.

На це Калінін відповів у своїй промові цинічно, як то кажуть, «до грації»:

«Але, товариші, коли ви рівняєтесь до Москви, то це не має ніяких підстав» (Виходить, що можна попові, того не можна дякові).

Калінін іронізує з надій українських робітників, що з Москви дадуть їм грошей на відбудову.

«А ось ми хочемо одержати з Москви... Треба сказати робітникам, що не одержать вони ні копійки» («Комуніст», 11. XII. 25 р.).

Здається ясно, як сонце.

Не диво, що ці й подібні заяви «всесоюзного старости» викликали огірчення навіть серед найбільших прихильників «одного котелка». Наприклад, згадуваний уже Солодуб у своїй промові виступав проти московської централізації, яка скупчила керування всією промисловістю України в Москві. Ми не знаємо, який відгук знайшла ця промова серед членів з'їзду («Комуніст» це замовчує), але Солодубові відповідав Каганович. Він згоден з Солодубом, що слід би виділити спеціальний центр на Україні для керування цукровою промисловістю, але «що до вугілля, металів і руди, то ми тут повинні прямо сказати: це є майно всього союзу а... В цім питанні ми не повинні ставати на вузько-сепаратистичний ґрунт» (там же). Далі в своїй промові цей неуміркований поклонник Москви співає цілий акафіст «геніям» з Кремля: «Я думаю, що кожний чесний українець, не тільки член партії, але й безпартійний, скаже, що бути під керівництвом червоної Москви є найбільша честь для кожного робітника». І після цього у Кагановича вистачає відваги заявляти в своїй промові:

«В своїй політиці ми розвиваємо й зміцнюємо українську державність без лицемірства». І далі: «Ми перші будуємо українську державу».

Не один Каганович говорив на з'їзді про «державні заслуги» комуністів перед Україною. Солодуб, приміром, ставить повинністю для КПБУ «бути національною партією і створити національну державу». («Комуніст», 5. XII. 25 р.). Але ця національна, самостійна і т. д. совітська держава, повинна собі покладати за «найбільшу честь» залежати від червоної Москви і в усьому слухати її наказів. Це на мові «самоотвержених» комуністів називається «самоозначення».

Розуміється, ми зовсім не поділяємо ілюзій це-яких наших блажено-віруючих, що, мовляв, дивіться: большевики самі потроху переробляться на «національну українську владу». Для нас інтересні промови комуністів тим, що вони мимоволі відбивають в собі настрої мас, які б а ж а ю т ь с а м о с т і й н о с т і і в т і й ч и іншій формі борятьс я з а н е ї. Не так до своїх комуністів, як до цих широких робітничих і селянських мас України звертають усякі Кагановичі свої заяви про «державне будівництво».

Генеральний секретарь КПБУ полемізує з українською політичною еміграцією, яка дає пояснення всій т. званій національній політиці

большевиків: «усі уступки, що роблять большевики українському рухові, є наслідки політичної моці цього руху». На це Каганович українською ж мовою, але плутано й незрозуміло (видно, що сам українізувався лише на 15 відсотків) відповідає:

«А ми заявляємо, що політична сила большевиків є результат політичної сили всього руху (?), а політична сила українського руху є результат політичної сили большевиків».

На думку Кагановича все пішло від большевиків, вони так би мовити «створили» українську націю, а тепер ще творять українську національну державу... Ну, як таким добродіям не дякувати?

Але, видно, на всі викрутаси московських комуністів «малорос» по звичці дивиться «зпід лоба». Навіть Грушевський не виявив лояльності до кінця і відмовився надрукувати в трьохмісячнику «Україна» статтю якогось гарячого комуніста про роллю Леніна в будівництві української держави. На цю «небезпеку з боку буржуазної інтелігенції» звертав увагу з'їзду делегат із Києва Жезровський.

Переслідуючи, рострілюючи справжніх самостійників, російські окупанти одночасово стараються прикидатися охоронцями національних прав українського народу. Але ця нечесна гра кожному ясна...

На з'їзді комуністичний делегат із Запоріжжя Ерденок казав про совітську кооперацію так: «фактично у нас не кооперація, а спекуляція» («Комуніст», 10. XII. 25 р.). Ми можемо з повним правом прикласти ці слова до большевицької «національно-державної творчости»: Фактично це не українізація, а спекуляція. Словами й фразами хочуть комуністи «забити баки» українським масам, що бажають вільного життя без московської опіки. Але «всує чтуть мене». Не вдасться окупантам притягти на свій бік українського поневоленого народу. По ділам судить Україна большевиків. І присуд, не вважаючи на всі їхні старання, випадає не на користь комуністів-окупантів.

В. Гнатювич.

ЄВРОПА ПРО НАС.

Тяжко навіть уявити собі тепер, до якої міри чужа була Європі Україна. Хто мав в 1919 році якесь відношення до української дипломатії або до пропаганди наших ідей друком, той все це дуже добре знає. Офіційною схемою історії Сходу Європи — була російська версія. У нас вкрали не тільки ім'я, а й саму ідею нашого існування. Європа, що в XVII і XVIII віках так багато ще знала про нас, протягом XIX століття майже остаточно все забула. Велика, могутня імперія російська так імпонувала маленькій Європі, що звичайно ніколи й на думку не спадало, що по за тими кордонами живе не тільки *peuple russe*, а ще якісь інші народи. Нікому і до голови не приходило, що колись ця

могутня імперія розсипеться на шматки. І коли в моду ввійшло говорити про «хвору людину» — Туреччину, звати Австро-Угорщину «кляптяною монархією», то Росія все уявлялася заляканій нею Європі чимсь неподільним, несокрушимим. Знали вони всі, особливо французи, про того «північного колоса», що під довгою й величною мантією все-російської імперії так зручно й так довго ховав од всього світу свої глиняні ноги, — надзвичайно мало.

«Білі ведміді» ще до недавна бродили у їх уяві вільно по вулицях Москви, і «развѣсистая клюква» є кращий символ географічних і етнографічних уяв французів, а почасти і других народів. Оскільки від широкої публіки ми перейдемо до учених людей, скажемо до істориків, до географів, то скрізь, по-за окремими нечисленними одиницями, оскільки ці люде хоч трохи знають про Схід Європи, то виключно по версії російській.

Нам тяжко було конкурувати з московськими ученими, підпертими авторитетом могутньої державности російської. Але навіть в межах можливого, що зроблено нами було до 1917 року для інформації Європи? Завдяки галицько-українській проблемі де-що робилося відомим про нас, але й то здебільшого в самій Австрії та ще хіба в Німеччині.

Але далі треба ще сказати, що ступінь поінформованности народів в великій мірі залежить од їх власного характеру та інтересів. Отже, економічні інтереси Англії, такі широкі, якось мало порівнюючи доходили тоді до європейської Росії, Кавказу, України. Консерватизм же англійців стояв на перешкоді тому, щоб вони могли зрозуміти, що *status quo* Росії може змінитись, що спіраючись на відродження народів Росії, вони можуть знищити свого найнебезпечнішого конкурента на володіння земною кулею. Англійець має широкі інтереси, але він є самою консервативною людиною в цілому світі. Інша річ — німець. Німець духом молодший. Німецька експанзія, шукання колоній, ринків, стремління до розселення всюди, велика життєва енергія та агресивність привели до того, що німець раніш за інших помітив, що Росія не є компактне ціле, а що там існують різні народи і між іншими — Україна. Німці імператорської доби хотіли розбиття Росії і все, що можна було використувати в цьому відношенні, вони використовують. Так зацікавилися вони й Україною.

Але саме це привело до негативного до нас відношення з боку французів. Більше за те, французи, попросту слухаючи старі російські байки, охоче повірили, що *ça n'existe pas, l'Ukraine*, — Україна не існує. В 1917 році це неначе б то змінилось: французи навіть визнали українську республіку, перші дали нам свого дипломатичного представника. Але такий акт «географічної сміливости» можливий був тільки в час війни. Стара дуже вироблена культура французів є може менш консервативна, ніж культура англійська, але звичка, що не вони, французи, до когось мусять пристосовуватись, а навпаки всі народи їх слухають, за ними йдуть, якось зовсім знищила у французів уміння розуміти чужу, не французьку психологію. Кінець кінцем для дуже багатьох, і то дуже тонких, культурних французів — *tout ce qui n'est*

pas français n'existe pas, — все, що не французьке, не існує, се б то є чимсь нижчим, що не варте уваги. Французи, добрі французи, не зіпсовані, це найбільші патріоти на світі. Кудись їхати з своєї Франції — для них біда, і вони цього здебільшого й не роблять. географічні їх уяви дуже слабкі, і французи самі, з властивою їм веселістю сміються з свого анальфаетизму в географії. Десь у французькому кабаре можна часом почути на ці теми жартовливі пісні.

Отже, коли приїхала українська делегація до Парижу, у Франції знати не хотіли про Україну, а ті, що знали, так сердиті були за Берестейський мир, що теж шире все забули. Були, що-правда, одиниці культурні й тверезіші, які всеж почали відразу слухати наші пояснення. Цікаво одмитати, що найлегше нас розуміли у Франції люди півдня, і всі приятелі України, і пізніше, походять теж з півдня. Але це одиниці. На мапах Європи України тоді не було. Була Росія. В історіях нас не згадували, в підручниках географії теж саме.

Але рік йде за роком. В Європі, як крапля довбає камінь, наші представники, коли ще мали гроші, повели величезну агітацію. Видали як ні як силу брошур і розсилали їх всюди, наповнили пресу відомостями про Україну, вели усно розмови з дипломатами і політиками всього світу (особливо при Лізі Націй та на соціалістичних і жіночих та студентських конгресах). Велику роботу зробила українська пісня, чаруючи весь світ і широко розносячи славу України. Все це не пройшло без сліду. Але найбільше говорили про нас самі події, кров, що лилася на Україні, за її волю. Далі знов привертали увагу до нашої справи ті уступки, які мусіли проти своєї волі, робити силі українського руху самі большевики, могутній церковний рух та культурна робота на Україні і на еміграції. І навіть найбільші консерватори що до політичної географії мусіли нарешті погодитись, що Україна таки існує. «Дрогнули» навіть ряди російські і зони, що ще недавно і зовсім не визнавали самого слова Україна, тепер мусять його регулярно вживати і навіть хоч часом і в ворожій тоні подавати про нас відомості...

А в книгарнях, кіосках висять мапи Європи. В якій би країні ви їх тепер не роздивлялися, всюди побачите Україну, виділену з Росії, змальовану іншою фарбою, обведену державними кордонами. Мапу ми собі вже завоювали...

Тепер друга справа чи мала — підручник географії, по ньому вчиться малий і молодий європеець, майбутій письменник, промисловець, фінансист, військовий; і ми дуже зацікавлені, щоб там хоч більш менш правдиво сказано було і про нас, щоб не довелось потім знову зустріти таких перешкод як повний анальфаетизм в нашій справі, як в 1919 і 1920 роках. Як немає певности в самому нашому існуванні, як можна йти з нами на спільну політичну акцію?

Щож пишуть тепер в підручниках географії? Беремо одну з найбільш «консервативних географічно» країн Європи — Францію. Передо мною на столі лежить росповсюджений підручник — Europe et Asie. (Fallex i Mairey. Paris, 1920). Розготемо на сторінках III-130. Чи завоювали ми його? — Не зовсім.

Для нього існує великий російський народ, який поділяється на великорусів, малорусів та білорусів. З самого початку ще в фізичній частині викладу автор говорить про *Petite Russie* або *Oukraine* (всупроти загально прийнятої у Франції транскрипції «Ukraine»)? Говорячи на одній сторінці про російську історію, автор знов по старій традиції починає її з Києва, переносить до Москви, зазначаючи, що там вона приймає назву *Grande Russie*, щоб «підкреслити різницю від старої — Малої Русі» (!). Москва збирає землі і утворює владу царів, подібну до влади татарської (*imitée de Tartares*), але вважає себе спадкоємцем Візантії. Тим часом, додає автор, в XVII віці Мала Русь, «що відновилась на тому самому місці» (в уяві автора вона існувала в часи київські, потім провалилась як кризь землю, а в XVII віці знов воскресла, — (і то добре!) в формі «військової конфедерації» (!) саме козацької і приймає нову назву - - *Ukraine* - - прикордонна країна або точніше *la marche frontiere*. Ця «конфедерація» в 1654 році визнає суверенність Москви. Утворилась величезна монархія, але утримувалась її політична єдність тільки завдяки «незвичайній і брутальній централізації». Девізом автократії російської XIX віку було: один цар, одна віра, одна мова. І все було пущене в хід, не беручи до уваги нічого, щоб знищити інші народи, щоб знищити «аложенів». Це і привело до революції спершу в 1905, а потім 1917 році. В 1917-1918 роках прийшло до розпаду імперії і до анархії. Зазначаючи, що малі республіки прибалтійські навряд чи є життєздатні і що їх інтерес полягає в федеруванні з Москвою, автор не певен, що це є можливим. Не певен «авіть що до України» і закінчує цей уступ запитанням, кинутим в будучину: хто знає, що переважить на Україні, чи інтерес до спільного життя чи «*les desirs d'indépendance*? Це «делікатні питання» і їх, говорить автор, мають розрешати державні мужі і самі народи (115).

Автор перелічує, як водиться в підручниках географії всі головні міста, але окремо в Московщині і на Україні. Причому констатує, що на Україні є більше великих міст, як у Московщині. Серед цих міст він згадує Ростов, Ялту, Симферополь і Севастополь (ст. 112). Що до хліборобства, то Україна, що має найліпшу чорну землю, спеціалізується на культурі збіжжя і цукрового буряка: так само, додає автор, росповсюджене і скотарство. В другім місці автор знов підкреслює, що Україна має велику вигоду (*avantage*), порівнюючи з Московщиною, завдяки своїй землі, і до перелічених уже культур додає культуру лену, коноплі і винограду на півдні України. Переходячи до індустрії, автор згадує, що «на Україні добувають вугілля і залізо і то в великій кількості в Донецькому басейні, в Кривому Розі і ще в Керчі, хоч там і в меншій кількості». Там же на місці на великих заводах руда переробляється в метал. «Спеціально треба одмітити марганець. Він знаходиться коло Ніколопа (Катеринослав) і його велика кількість знайти Україну на третє місце після Кавказу та Індії». Крім того на Україні існує багато млинів і можна сказати, що вона тримає монополію що до цукроварень і рафінадних заводів. До всіх тих переваг хліборобських та індустріяльних Україні дано ще один привілей — мати довгі морські береги і тепле (порівнюючи з Балтикою) море.

Може ці вигоди приводять автора до того, що він ставить подекуди і політично Україну на перше місце: «З усіх республік, які виникли на різних частинах Росії, дві тільки мусять приваблювати увагу: «Українська Народня Республіка (la République Oukrainienne du Peuple dans la petite Russie) та Республіка Комуністична Великої Росії, яку зовуть звичайно большевицькою (appelée couramment bolchevique). В теорії влада тут належить совітам, які мають обіратись робітниками, селянами та солдатами. В дійсності ж совіти самі себе призначають і уявляють з себе диктаторські комітети. Виконавча влада належить совітові комісарів в числі 18. Цей режим нічим иншим себе не виявляє крім конфискацій та розстрілів масових (masacres)» (ст. 119).

Автор в своїй географії згадує що разу і про Білорусів, але для нього існують головним чином «deux Russies» — Україна і Московщина (ст. 127).

Але може найцікавіше з усього-це порівняння характеристики москалів і українців. Симпатії в автора на боці останніх. Що правда, великорус добрий, чулий, гостинний, але дуже жорстокий, коли захоплюється чим. Його містичний ентузіазм приводить його до утопій самих крайніх. Життя протягом віків під ярмом татарським, потім під ярмом царським зробило великоруса покірним, пасивним, безхарактерним, напів цивілізованим, бо остільки вони безграмотні, остільки зловживають вони de la vodka (ст. 115).

Инша річ --- українці --- petits russiens. Автор зпершу говорить, що фізично ми ніби то мало відріжняємося від великорусів, але ж з його власного опису виходить, що це не так і що різниця дуже велика навіть зовнішня. Мова наша різниться від мови москалів, і маємо ми свою «оригінальну літературу». Різняться і наші села: брудне, бідне, голе село московське з одного боку, --- білі, чисті хатки і села українські, що потопають в густих садках, --- з другого боку. А наш характер? --- Широкий, привітний горизонт, ясне небо, степова пахуча трава --- передали і нам південний темперамент. Жваві, веселі (rieurs) і разом з тим мрійники, ми співаємо народні пісні, де чується ліризм то веселий, то ніжний...

Різно можна оцінювати ці відомості, але малі наші «дипломати» — діти що вчаться по чужоземних школах, цій книжці були раді дуже. Їм теж приходится вести уперту працю — доводити, що вони не росіяне, а українці. І треба сказати, роблять вони це совісно, доводячи коли потрібно оборону своїх прав національних і до «військових операцій». Мій син, що вчиться у французькій школі, коли перейшовши до вищої класи, одержав цього підручника, першим ділом motu proprio перебіг книжку, встановив, що і як про нас там пишеться, і на другий день в школі «побідоносно» показав належні місця одному своєму учителеві, який все не хотів визнавати його за українця. Учитель переглянув і проти авторитету затвердженого міністерством підручника нічого сказати не міг. Опозиція серед де-яких товаришів теж змовкла, а учитель тільки сказав: «тепер я знаю, чого ти такий веселий — «les ukrainiens sont des rieurs!». Українці народ веселий.

Хто зна, чи дуже ми тепер веселі... Але одне можна сказати: нашим дітям, в свій час, спіраючись на авторитет підручника, легше буде пробивати дорогу Україні.

А що до веселости, та коли її нема зараз у нас, вона ще прийде, бо той буде сміятися, хто сміється останній.

Олександр Шульгин.

ЛИСТИ З ВАРШАВИ.

З життя української колонії у Варшаві.

10. I. 26 р.

Останні дні принесли нам заснування нової організації — «Української Кооперативи у Варшаві».

Спроби кооперативного об'єднання були роблені і перед тим, але для свого розвитку не знаходило воно відповідного ґрунту в житті нашої, розкиданої по цілій Варшаві і навіть далеко за її межами, української колонії.

Ця розкиданість нашої місцевої еміграції паралізувала в свій час всі заходи в організації споживчої кооперативи у Варшаві.

Ініціативу організації Каса Взаємодопомоги брала на себе місцева Студентська Громада, але мізерні студентські «заощадження» з трудом витягувалися у членів, які для життя і академічної праці потребували систематичних і сталих допомог. Швидкий спадок польської валюти в свій час наніс остаточний удар молодій студентській організації і Каса Взаємодопомоги припинила своє існування.

Цих невдачних спроб вже вистарчило для того, щоби українська еміграція у Варшаві згубила віру в те, що «дочка злиднів і мати добробуту» — кооперація могла б прийти їй з тою чи іншою допомогою.

«Кооперація добра річ, але не на еміграції, а на Україні...» казали, знеохочені до нових спроб якої небудь праці в цьому напрямку поодинокі члени нашої варшавської еміграційної сім'ї.

І тому то заснування Української Кооперативи у Варшаві, про яке ми вже згадали, варто було би належно привітати.

Українська Кооператива у Варшаві бере на себе, між иншим, і справу допомоги українським кооперативним, торговельним та промисловим організаціям в закупі з перших рук потрібних товарів, як рівнож і збуту в найвигодніших умовах на різних місцевих та заграничних ринках предметів місцевої продукції.

Не обмежуючи на цьому своєї діяльності, Українська Кооператива у Варшаві має на меті виконувати різні доручення правного, адміністративного та фінансового характеру у всіх урядових та приватних установах, використовуючи для цього знайомість місцевого ринку і фахові сили, які вона об'єднує.

Новозаснована кооператива поволі, але систематично розвива свою діяльність і помітно поширює контингент своїх членів і інституцій з якими співпрацює.

* * *

Велику приємність зробила й дорослим дитяча вечірка, яку влаштувало для українських дітей Товариство Жінок-Українок в Українському Клубі у Варшаві.

По середині клубової салі сяє в огнях пишна ялинка, чепурно прибрана забавками та подарунками.

Веселі дитячі голоси й сміх, зодоволені обличчя, біганина, гамір рух наповнили клубову салю. Кількістю переважають дівчата. Серед останніх королівна цього дитячого балу—півторалітня Іра Шеремет...

Танці й забави заповнили першу частину вечірки, уступаючи місце численним деклямаціям, в яких по черзі брали участь: Галя Змієнко, Оксана Саліковська, молоді Ржепецький, Шевченко, Сальський та ин. Панна Обідзінська проспівала кілька пісень і виконала кілька танців.

Ці соромливі і непевні виступи дітей, які одні за другими виходили на салю з артистичної кімнати, весело вітали батьки й гості. Після роздачі подарунків і книжок дітям було влаштовано спільну вечерю, а біля 9-ої години вечора залишали вони вже клубове помешкання, щоби уступити місце «старшому поколінню».

Їхні оченята були смутні. Їм не хотілось йти до дому. І мимоволи напрошувалося питання: «невже українська колонія у Варшаві може здобутися на влаштування цього дитячого свята лише один раз на рік, влаштовуючи для дітей лише різдвяну ялинку»...

І. Липовецький.

ОСТАВНІ ХВИЛИНИ ЖИТТЯ. В. І. САМІЙЛЕНКА І ЙОГО ПОКОРОН.

В. І. Самійленко вмер 12-го серпня м. р. в Боярці. Його гнітила тяжка хвороба, але змагаючись з нею, він все ще жартував; як завжди, і дуже цікавився політикою. За тиждень перед смертю, коли йому було дуже зле, взяв він гітару і тремтячою рукою заграє «Ще не вмерла Україна».

В день смерті зранку мовчав: почував себе дуже погано, і ось попросив, щоб йому дали арифметичний задачник. Жінка здивувалася, спитала, на що це?— Хочу перевірити, — одповів Володимир Іванович, — чи ще добре працює мій мозок. Проробив кілька задач і заспокоївся. Потім заснув і так проспав годин зо три, і раптом кинувся до жінки:

— Інтвервенція вже почалася.

Це були його останні слова, з тим і вмер.

Поховали Самійленка в Боярці. За кілька день перд смертю В. І. розпорядився, де і як його поховати. Перш за все заповідав, щоб ковали його по християнському чину, друге, -- щоб на цвинтарі біля Боярської церкви.

Тут сталася морока. Влада ніяк не хотіла дозволити цього, вважаючи бажання бути похованим на цвинтарі «за проявленіе буржуазности». Зрештою таки уламали, упросили.

Селяне самі справили весь похорон. Труну оббили жовтим перкалем, а нагорі поклали хрест із синіх волошок. Навкруги самого Самійленка теж лежав великий вінок. Понесли труну до церкви на руках. Одправу правили автокефалісти дуже гарно. Де-хто коротенько промовив над могилою. Селяне зрубали велику березу, щоб спорудити з неї хрест.

По скінченню похорону запросили селяне всіх присутніх на поминальний обід. Посадовили гостей за накриті столи. Все було зроблено відповідно звичаю. Селянки-молодиці гостили, припрошували, примовляючи, що може що не так, то щоб вибачили.

Тим часом дядьки майстрували біля хреста на могилі і, коли гості повставали з-за обіду, на цвинтарі, на могилі Самійленковій стояв вже величезний березовий хрест, розкинувши свої білі руки. А щоб хрест було видно з потягу, селяне вирубали верби. Могила вийшла поетична й імпазантна.

Настав вечір. Усе: і задумливий сіренький день, і весь український колоріт похорону, сердешне відношення селян, ті звичаї наші давно забуті, --- все це залунало такою теплою нотою на фоні сучасного інтернаціонального українського життя, що коли можна б назвати похорон лагідним, то похорон Володимира Самійленка був таким.

В. В.

Хроніка.

З ВЕЛИКОЇ УКРАЇНИ.

Археологічна виставка у Києві. В перших числах січня ц. р. в Києві відкрилася археологічна виставка, улаштована Всеукраїнським Археологічним Комітетом, що почав функціонувати при Академії Наук півтора роки тому. Виставка мала метою познайомити ширше громадянство з наслідками праці цієї нової наукової української установи з функціями «охорони пам'ятоків природи та культури».

Свого часу ми познайомимо докладніше наших читачів з тими досягненнями, що їх внаслідок здобути цій установі, на підставі наукових джерел, — поки що можемо для цього використати тільки стислі данні, надруковані в «Пролетарській Правді» ч. 5.

«Результати дослідів на північно-східній Чернігівщині перейшли всякі сподіванки. Експедиції М. Рудинського в межах Н. Сіверської округи виявили незвичайно багаті знахідки майстерень та стасій (стоянок) раніш-неолітичної доби. Вивчення залишків Трипільської культури було переведено в п'ятьох пунктах. Досягнення дослідів цього року над Трипільською культурою безперечно цінні. Особливо досліди М. Макаренка в околицях м. Трипілья, що дають нам змогу зрозуміти призначення т. зв. «точків» стародавніх трипільців та їх конструкцій, і П. Курішого біля Томашівки (на Уманщині), які дали багатий річковий матеріал (прекрасна малювана керамика)».

В галузі передісторичних дослідів Археологічний Комітет ухвалив продовжувати розкопки біля с. Білогородівки на Уманщині «де виявлено цікаві могилоподібні насипи, мабуть з доби металів (П. Курішний)». Експедиції К. Мельник-Антонович на Кременчужчизну

дали: «нові матеріяли з доби енеоліта (могила з кістяками) та римської доби», а «розкопи в околицях м. Баришполя на Черняхівщині дали цікаві матеріяли з доби енеолітів, князівської доби та часів козацтва (В. Козловська)».

Крім того цього року переведено було розкопи в садобі Софійського Собору в Києві. Розкопи виявили фундамент, збудований в початку 18 віку і 1700х, що в значній своїй частині характеризує архітектуру тієї доби. Серед знахідок, що пов'язані з різними епохами життя Києва, треба назвати ошвізну печатку великокнязівської доби, частину шиферної плити, а також велику кількість кахлів 17-18 в.в., що збільшують наші відомості про мистецтво козацьких часів».

Минулого ж року відбулися окремі екскурсії членів Комітету та його співробітників, що подають матеріяли з майже всіх епох доісторичної минувшини нашого краю. (З цих знахідок цікавий склад річей булгарського типу, знайдений біля с. Василівці на Черкащині, 11-12 віків)».

На виставці відбулося п'ять прилюдних засідань з науковими доповідями, які ознайомили з усією дослідною роботою В.У.А. К-ту і подали широкі матеріяли про розкопки. Цілковито несподівано відбулася археологічна нарада, що підбила підсумки дослідчої роботи за 1925 рік, обговорила низку важливих наукових питань і поставила нові завдання для дальшої дружньої праці над студіюванням багатой минувшини на Україні».

Треба мати на увазі, що наслідки праці наукових дослідників України були б куди більшими, коли б Археологічний Комітет мав в своєму розпорядженні достатній фонд для своєї праці. Навіть «Пролетарська Правда» за-

значає, що «не зважаючи на клопотання перед центром, коштів на дослідді не було дано і літня кампанія ВУАН-ту була переведена в обмежених розмірах». Одним словом: брак національної влади на Україні сприяє розвитку культурної праці і в ділянці археології.

— Всеукраїнська конференція бібліотечних діячів відбулася в Києві 29-31 грудня. На конференцію прибули з різних міст України діячі бібліотечні, книгознавства то-що. Не обійшлося без участі і представника Р. С. Ф. С. Р. (Зенькович), який заявив, що у них (в Москві) «із задоволенням спостерігають буйний зріст української культури»^{*}). Було прочитано такі доклади: В. Дубровського «Проблема наукових бібліотек», С. Пастернака «Книжкова палата та наукові бібліотеки», М. Годьєвича «Створення українознавчих бібліотечних центрів на Україні», М. Явнського «Про постачання наукових бібліотек», С. Рубінштейна «Організація науково-бібліографічної праці та бібліографія продукційних сил».

— В Харкові 10 січня урочисто відкрито «Всеукраїнську наукову асоціацію східознавства». Головою її обрано такого східознавця, як Шліхтер, а почесним головою такого експерта, як Х. Раковський.

— Наркомпрос вирішив заснувати при Харківському І. Н. Хааз факультет східознавства, який має підготувати діячів для дипломатичної та торговельної діяльності.

— Нові катедри вивчення української культури заснуються в Харкові та Одесі.

— Харківська та Київська преса обговорює питання про утворення Всеукраїнської Академії

^{*} Добру ілюстрацію цього «задоволення» дають нам «Воїнствующий матеріаліст», (див. «Тризуб», ч. 15, ст. 29) і лист Горюжанки в «Днях» (в цьому числі «Тр. ст. 30»).

Сільського Господарства, як наукової та дослідницької установи.

— В зв'язку з ювілеєм «південних» залізниць (назва, що в українських умовах є анахронізмом) правління цих залізниць винесло постанову про перетворення факультету шляхів Політехнічного Інституту в самостійний «Інститут Інженерів Шляхів» та про організаційну участь в утворенню такого інституту («Пролет. Правда», ч. 297).

— Видання Українських Словників. Український Совнарком 31. XII м. р. запропонував Наркомпросу в біжучому (1926) році прискорити видання таких словників: соціально-економічного, фінансово-економічного, сільсько-господарчого, технічного, медичного, педагогічного, природничо-історичного, правничого, транспортного, по комунальному господарству, по діловодству, математиці та ботаніці. Крім того намічено підготувати до видання протягом цього року такі словники: геодезичний, меліоративний, будівельно-технічний, електро-технічний, механічний, технологічний, гірничий, лісний, ветеринарно-зоотехнічний. Так само вирішено приступити до підготовки словників: по ботаніці (2 тому), фізичній географії, метеорології, фізичній географії, хемії, геології, географії, архітектурі, музиці і театральному мистецтву.

— Попит на українські класики. На українському книжному ринку останніми часами зауважується, по відомостям «Укр. Екон.» (ч. 5), великий попит на українські класики: Фрашка, М. Українку, Панаса Мирного, Винниченка, Кобилянську. На жаль творів цих письменників майже немає в продажу. Те, що було, давно вже розійшлося. Приступати до нового видання Госиздат не хоче, уважаючи українських класиків за «буржуазних» і «націоналістичних».

— «Від Понтія до Платона». Це — історія з геологічним дослідженням України. Український відділ спільного «Сюз-

ного» Геолкома в минулому році провадив обслідування фосфоритів України зарахунок Геолкома і спеціальних кредитів, відлучених по укр. кошторису. Установи, що відпускали гроші, переслідували різні завдання і в різних місцях. На біжучий рік для продовження дослідів Український Совнарком прохав 31,6 тис. рублів. Москва погодилась на 15 тис., але «по лінії В.С.Н.Х.», себ-то щоб досліді провадились тільки тамі, які мають «всесоюзне значіння», а не місцеве — українське. Що ж до останніх, то кредити на них просто викреслила і через це «зробила неможливим переведення намічених праць що-до оброблення матеріалів минулого року» («Укр. Екон.», ч. 5), дотичних місцевого значіння, запропонувавши українському совнаркому перевести згадані обслідування «із особого фонду совнаркому». При таких умовах немає певности, чи геологічні обслідування місцевого значіння взагалі будуть продовжені.

Концерти капели «Думка» в Черкасах та Білій Церкві виявили, як свідчить кореспондент «Прол. Пр.» ч. 6, що аудиторія цих міст «надзвичайно гарно приймала твори європейських композиторів (звичайно, не кажучи про українську народно пісню, яка користувалася виключним успіхом)». Кореспондент убачає в цьому «зріст культурного рівня громадянства». Слушно. Солідаризуючись з кореспондентом, ми в підкресленому ним явищі бачимо посередній доказ безнадійности большевицьких експериментів прищепити нашому громадянству комуністично-азійську культуру.

...Самогубство С. Футорянского. В Києві 29. XII позбавив себе життя молодий український композитор і музичний критик С. Футорянский. Драма сталася на ґрунті матеріальних злиднів і розчаровання в «революційних позиціях», якими спочатку захоплювався було небіжчик. В звирячій моральній атмосфері, утвореній большевиками, такий кінець чутливої натури не може дивувати.

...Українізація в арсеналі (Київському) стоїть зле: «спочатку говорили і такі добре говорили, а потім утихли». «Кому ж охота сидіти та вчити українську мову?» — питає В. Верхогляд в «Прол. Правді» ч. 281. Виходить так: говорили, говорили до самої смерті.

...Національні меншості на Київщині. Поділяються вони: на жидів — 140.000, поляків — 37.000, чехів — 1.600, німців — 1.500, вірменів та грузин (іх большевицька статистика в одну купу горне) — 2.000 і австрійців — 700. Для них меншостей утворено 23 жидівських школи, 10 дитбудинок; біля десятка польських шкіл, 2 чеських, 2 німецьких і 1 вірменська. Характерно, що з Київщини на південь України переселилось жидів в минулому році 700 родин; в цьому році мають переселити ще 300-350 родин. Для тих, що залишаються на місці окрвиконком ухвалив організувати жидівський відділ при Інституті Народної освіти з робфаками при цьому. В такий спосіб сподіваються набути культурних робітників для різних жидівських установ. З великою увагою ставиться окрвиконком до «асірійців» м. Київ (а «Пролет. Правда», ч. 296). Живуть вони з того, що чистять чоботи на вулицях. Можна припускати, що в звязку з увагою, яку комуністи звертають на Схід, для кнївських «чистильників чобіт», буде утворено теж асірійський відділ при Інституті Народної Освіти; — і тоді інтереси комунізму в «Асірії» будуть забезпечені.

...На Волині 130 шкіл переведено на язык місцевих меншостей: 32 жидівських, 60 — польських, 6 російських і 32 — німецьких.

...Грецькі сільради. утворено в районі Сталинської округи. На 27. 724 грека організовано 9 сільрад. В тому ж районі перетворюється на німецькі — 21 школи. («Вісти», ч. 290).

...Про жидівський мітинг в Києві подас цікаві відомості «Розсвітль» ч. 2: на мітингу, улаштований «Озетом»

прийшло більше 1.000 чол. «Ніска його, як з великими успіхом виступив член партії сіоністів-соціалістів, його тут же було заарештовано. Зала затремтіла від протесту, багато кинулося вперед, щоб звільнити арештованого. Під часа галабурди другий сіоніст-соціаліст звернувся з трибуни до зібрання з промовою: «Тут мала місце провокація. Слово дають для того, щоб тут же арештувати. Від імени С.с. партії я заявляю: до ганебного стовпа». Більше нічого не можна було почути. Зала плескала, але й цього промовця арештовано. Хтось запропонував, в знак протесту, покинути зібрання. Веі, як один, кинулися до дверей, але двері були замкнені. Заарештували і того, хто висі пропозицію. Разом з иншими його одвели під вартою. Президіум пробував зачинити зібрання, але публіка вимагала продовження мітинга і звільнення арештованих. Через годину їх звільнили. Коли було по ставлено на голосовання резолюцію большевиць, то вона зібрала 20 голосів; проти неї здійнявся ліс рук...» Мораль: з «Озегом» большевики рахуються.

— Ліквідація Білоруського уряду. «Савецкая Беларусь» (ч. 259 з 15. XI) друкує листа колишнього головарди міністрів Білоруської республіки А. Цвікевича про припинення ним діяльності цього уряду. Цвікевич просто «змінив» віхи і почав робити реверанс совітській владі, виписуючи звичайні в таких випадках анафісти на адресу большевиків, а з окрема їх національної політики. В основі «харакірі», вчиненого над собою паном Цвікевичем, як над політичним і національним діячем, лежить нестатість цього діяча, а ще більше невиробленість державного ідеалу у провідників Білоруського національного руху. «Пролет. Правда», передруковуючи листа Цвікевича з «Савецкой Беларусі», містить його під заголовком «Ліквідація Білоруської Петлюровичина» (ч. 267).

— Жінки в большевицьких установах

становлять дуже незначний відсоток. Серед 193.000 членів сельрад на Україні жінок тільки 2.500 (1,3 проц.), причому в посадах голів є тільки 26. На 8.751 членів райвиконкомів жінок є 9 проц. і тільки одна жінка удостоїлася бути призначеною головою установи, що замінила при большевиках колишню волость. В окрвиконкомах на 1.582 чоловіка -- жінок 111 і нарешті на 391 члена В.У.Ц.К. є тільки 25 жінок («Вісти», ч. 298). Як видно з цих цифрових даних, українська жінка не виявляє особливого бажання брати участь в совітському будівництві. Не буде неправдою ствердити, що власне українська жінка проклинає це «будівництво» і перша зітхне від радості, коли вно прахом піде.

--- Вимушене лакейство. «Вісти» подають таку цінаву телеграму:

«Зібравшись обміркувати перковні потреби, з'їзд духовенства, мирян І-ої та 5-ї округ Донбасу висловлюють свою відданість Центральному Урядові України, що дав вільність трудяшому людові. Дякуєм за дану нам вільність церкви. Обіцяємо, яко мога, підтримувати заходи уряду, що мають на меті добробут народній для перемоги культури, справедливости та братерства народів. Голова з'їзду протоієрей Вишемирський».

«Відданість» нанотців швидко дійде до того, що вони будуть посиляти свої подяки большевицькій владі за те, що вона на народні гроші видає «Безвиринка» (є й такий журнал).

--- Бідні Грушки. Міська рада Києва постановила збудувати в Грушках (околиця Києва) пам'ятник Леніну «на пам'ять подій 1905 р.» Ще тягаче Проскурову, що такого «пам'ятника» вже має.

--- Новий акт засмічення. На цей раз в честь мадам Крупської, вдови Леніна. Доля бути засміченим випала седу Гренко-Олександрові, Маріупольського повіту, «сельській сход» якого

не мав інших турбот, як прохати про зміну назви села на «Крупська». («Вісти», ч. 2. 287). Крупська тепер — в опозиції до Комінтерна. Отже не відомо, чи прохання сходу ВМЦН затвердить.

— Охорона праці в союзній «соціалістичній» державі це анекдот, ілюстрацій до якого дає чимало большевицька преса. «Хозяйственники» не дуже люблять втручання інспектури праці в справу охорони останньої. Не дивно, що на цьому ґрунті відбуваються «тертя», а сама охорона праці відбувається більше під протекторатом св. Миколая, як за дійсним доглядом умов праці відповідними органами. Саморекламі большевицької інспектури праці про великі і значні досягнення в цій справі заперечує зріст пешасних випадків під час праці. За минулий рік (до листопада) їх було на Україні зареєстровано 36.000. З них 1.100 тяжких і 229 смертельних, себ-то на 16 проц. більше проти минулого року (1924-1925 р. р.). («Вісти», ч. 286). Тут ми не будемо сперечатися: справляне «осягнення». Що ж до інших цифр, які да думку «керівників» інспектури праці свідчать про їхні успіхи в справах охорони праці, то ці цифри мало що говорять. Справці: «3.360 господарчих органів за ті чинні порушення трудового законодавства» притягнуто ніби до «одповідальности» і т. д. Але: яку саме кару на винуватих покладено, — про це інспектура мовчить; гадаємо, що нічого тут вона не зможе сказати по тій простій причині, що інспектура праці у умовах совітської промисловости є фікція, бо «соціалістичні» трести і «вухом не ведуть» що до інтересів охорони праці.

— «Жорстокі засоби». Як вище зазначено, охорона праці в умовах «соціалістичного» господарства істнує хіба на папері. Посередне це стверджує й постанова всеукраїн. наради по охороні праці при НКЦ, що відбулася в перших числах січня. Постанова ствердила «необхідність збільшення числа санітарних інспекторів з огляду на недостатний до-

гляд санітарний в гірських роботах. Для остаточної ліквідації хиб в цій галузі нарада вислови-лася за вжиття найбільш жорстоких засобів з боку Наркомпраці і його місцевих органів в стосунку до окремих господарчих організацій. Одночасно з цим нарада визнала за необхідне змінити звязок інспектур праці з профес. організаціями, а також з прокуратурою, роб. сел. інспекцією». («Укр. Екон.», ч. 77). Все це добре, але «господарчі органи» стоять дуже близько до «парткомів», а боротися з нами інспектурі праці не під силу, хоч би й хотіла, в чому ніяк не можна запідозрити цю установу. Отже ми мало віримо в дійсність «жорстоких» засобів по охороні праці.

— З признаць папа Скрипника. «За три роки по всій Україні не було ні одного випадку, коли б робітничо-селянські організації вислуховували відчит народних засідателів про їхню роботу. Ні робітничі, ні селянські, ні навіть партійні організації ні разу не поставили перед собою питання про те, що коли нар. засідателі обіраються й намічаються робітничими та селянськими організаціями! то ці організації можуть і повинні вислухувати їхні відчити». («Вісти», ч. 284). Керівник совітської юстиції на Україні шми признаннями дає якраву ілюстрацію до «активности» робітничих і всяких інших організацій, а ще більше до авторитету сучасного суду на Україні, про який краше не згадувати. Але визнати цей факт для п. Скрипника означало б — поставити хреста над своєю кар'єрою. Він, видно, дорожить нею. З огляду на те, що персонал судових установ, підлеглих Скрипникові, дуже себе скомпромітував останніми процесами, горе-прокурор перекладає вину з хворої голови на здорову: «до цього часу ще не було поставлено питання про політичну й моральну відповідальність робітничо-селянських організацій, що обірають засідателів за те, що вони своєю бездіяльністю потуранням, байдужістю, неуважністю, невиконанням своїх обовязків

допустили зловживання нарсуdiv». Це оригінальне пояснення «злочинних ухилів» нарсуdiv. По теорії Скрипнича вони чисті, як голуби; коли ж стали чорними, як круки, то в цьому винні ті, хто обирають засідателів, які своєю бездіяльністю і т. д. допускають «тріхопадіння» партійних нарсуdiv.

— З пову міліція. Недавно Бєлицький, голова ДШУ на Україні, оголосив, що міліція його, після всіх ревізій «очистилась» од «злочинних елементів». Не встигла офіційна преса надрукувати заяви Бєлицького, як в Нісвєському районі прокрався начальник районної міліції Данченко разом з своїми співробітниками. Харківський «Комуніст» (видається на російській мові) характеризує Данченка і компанію, як «уголовну шайку», що тероризувала всю округу, брала хабарі, піячала, ївдгувала яїнок, — одне слово робила те, за що не встигла отримати ордену «Трудового червоного прапору УССР».

— Постанова про дворників (з 15 грудня) ради комісарів покладає на них обов'язок піддержувати чистоту і допомагати міліції в справі охорони ладу. Так і раніш було. Інститут дворників було організовано, дворники були в завідувальню поліції, — а потім відомо що сталось. Замість поліції — тепер міліція. І її така ж доля чекає, разом з большевицькими «дворниками».

— Зворушливі поради «Пролетарської Правди». На цей раз не члєпам партії, не комсомольцям і піонерам, а звичайним обивателям-громадянам. Їх тепер обкрадають, грабують; до їхніх мешкань вламуються грабіжники, злодії і т. д. І от «Пролет. Правда» приходить з порадою нещасним жертвам масового злочинства: «обивайте двері залізом» — радить вона в ч. 295 (з 24. XII), переконана, очевидно, в тому, що ця «реформа» забезпечить добро і спокій обивателя. Порада — зворушлива, особливо коли взяти на увагу, що заліза

на ринку бракує і що в устах «Пролет. Правди» вона означає признание нездатності большевицької влади забезпечити обивателя від вломів та грабіжництва, що набули вже риси «любовного явища» в умовах совітської дійсності.

— Піяцтво на Полтавщині в зв'язку з випуском сорокнаградусної принялі стали норми: «споживання горілки в окрузі — біля 20.000 відєр на місяць». Але «піяцтво породило цілу шайку хворобливих явищ: бійки, крадіжки, брудну лайку, розпивання горілки на идошах, вулицях, кафе, взагалі різні хуліганські вчинки» («Вісти», ч. 288) — все на честь і славу большевицького «соціалізму», інтереси якого в справі обіювання народу досить цілічно сформулював Сталін на останній конференції РКП: «коли у нас немає позачок, коли ми бідні на капітал і коли ми не можемо йти в найми до західно-європейських капіталістів, то нам залишається одне: треба вибрати між «каболою» і «горілкою».

«Неблагополучно» з махоркою. «Заготовки йдуть мляво». Не дивно, що «Економіч. Живн» хвилюється. І с чому: Укрмахортрест повинен був заготовити 1.850.000 пудів на I. XII. 25 р., а заготовив тільки 663.000 пуд. (себ-то 36 проц.). «Махорочники» уникають спродувати тютюну згаданому тресту і утворили 40 своїх власних об'єднань, а ці, своєю дорогою, організували 500 «звалочних пунктів», піднявши одночасно і ціни на махорку. Само собою зрозуміло, що все це «загрожує зриванням етикетних цін». (ч. 2 з 3. I.). Загальносоюзний наркомторг, звичайно, «горячку поре», бо раз те, що «процїтався» («процїоти» — тепер стали побутовим явищем в союзоуму рахівництва), а друге те, що українські махорочники не рахуються з загально-союзною торговельною політикою і починають провадити свою власну «сепаратистичну», незалежну від Петровського, Чубара і всіх Кагановичів з уряду «самостійної української совітської республіки».

— Становище «селякорів» та «робкорів» за останні часи остільки погіршало, що Уманська філія «Держстраху» завела «страхування (їх) від нещасних випадків, що можуть трапитися з ними». («Пролет. Цр.», ч. 281).

— На Всеукраїнському З'їзді охорони здоров'я, що відбувся в перших числах грудня, виснилося, що тепер в СРСРській Україні витрачається на охорону здоров'я надзвичайно мало. Є околиці, де на 100.000 населення мається одна тільки амбулаторія, а не лікарня; є райони як от Тульчинський, де одне ліжко приходить на 6.000 чоловік. («Вісти», ч. 275). Всього на Україні — 1.335 лікарських участків; з них 757 тільки амбулаторних, а решта — 588 з ліжками. З цієї загальної кількості 31 проц. участки профілактичні. Один участок припадає на 17.500 чоловік, а одне ліжко на 2.518. Один лікар припадає на 18.000 чол., а одна акушерка на 42.000, причому в 95 проц. амбулаторних участках є лише один лікар («Вісти», ч. 276). Фактично ж, як це ствердив заступник Голови Совнаркому Сербиченко, одна лікарня припадає на 10.000 чоловік. («Вісти», ч. 274). Цифра нічого собі: планетарна.

— Поширення венеричних хвороб на Україні стверджено «Всеукр. З'їздом охорони здоров'я «Докладчик Трахтман зауважив, що «захворування венеричними хворобами на селі 1924 р. в порівнянню з довоєнними часами дають велике збільшення, хоч і не таке, як у місті. Захворування розподіляється нерівномірно по Україні; по різних місцях розкинуто опісля цієї хвороби. Найбільшого розміру вони досягли в губерніях промислових — Донецькій, Харківській, Одеській та Катеринославській. Точної картини венеричних захворювань на селі органи здоров'я досі ще не мають». («Вісти ч. 278 з 5. XII). Майбутній історик окупації України московсько-комуністичною владою назве період окупації і епохою поширення прашів та інших венеричних хвороб на Україні.

— Справа з безпритульними дітьми на Україні не ліпшає, а гіршає. Секретарь Ц. К-гу Допомоги дітям при В.У.Ц.В.К. Кулик характеризує становище «з дитячою безпритульністю» «надзвичайно скрутним». Звідки з'явився безпритульність, «чим викликана і через що діти позбавлені рідних хат». — Кулик не знає. А проте всі «ми не знаємо», свідчить недоречний секретарь Ц.К.Д.Д., хоч тут же зауважує, що «безпритульності» сприяє наплив дітей з півночі (себ-то з Московщини) і з голодних районів. Можна боїтись за долю службову Кулика: його ще каверзна Москва може обвинуватити в «сритому сепаратизмові» за перекладання вини «з одного на здорового» і в порядку партійної дисципліни перевести на службу «на північ». Тим часом бідний Кулик стоїть серед «безпритульності» і не може собі ради дати з нею. Справді: «нині на Україні є 104.000 безпритульних», (в дійсності куди більше), а грошей в належній кількості на утримання їх В.У.Ц.К. не дає, теж, що перепидає, «не вистарчає навіть і на утримання істнующих діт-будинків, не кажучи вже про підбання дітей з вулиці». («Вісти», ч. 278). Ясна річ, що «слід вжити рішучих заходів для налагодження справи. Але... В.У.Ц.В.К. все одно грошей на «рішучі заходи» не дає, бо є більш важливі і невідкладні завдання, — як от підтримання «комячейки»... В результаті справи з безпритульними дається можливість розв'язатися нормально: вимруть — добре, виживуть — трохи гірше, але щож робити: иншого виходу немає...

— Ідеальний догляд за дітьми вт. зв. «Ізоляторі» м. Мелітополя дав наслідки: «Всі діти (їх більше, як 300) хворі на трахому і венеричні хвороби. Не зважаючи на те, що на утримання ізолятора видається багато коштів, діти не мають білизни й верхнього одягу. В ізоляторі тісно й брудно, діти цілий день блукають по вулицях, нема ніякої культуроти» («Вісти», ч.

284). За те венеричні хвороби
Нещасні діти!

— В околицях Києва у дні відпочинку молодь бавиться так: «бігають, галасують, сковзаються, де можна й де не можна по бруку й пішоходах. Ось збили з ніг якогось старця. Лається бідолаха, кричить на хлопців, кличе вартового, а хлопці регочуть. Під вечір гуртки хлопців і дівчат на вулицях збільшуються. Лайки, сварки набірають виразнішого характеру. Сторонній людині в цей час вулицею не пройти» Все це діється в тих околицях, де культурну місію, через посередництво клубів, читалень то-що має виконувати низка заводів: «Большевик», «Червоний пахар», «Дрижджовик». Звичайно: «с клуб, лекції, кіно. Тільки де вони? За шість-вісім верстов в обидва кінці». («Вісти», ч. 290).

— Культура атмосфери в робітничих клубах. В Жмеринському: «Не встигнуть відчинити клуб, як туди ввалюється лава молодих «бузотерів», що своїм найпершим обов'язком вважають галасом перешкодити клубній роботі. В таких умовах робітника й палицею не загониш». У Ворзельському: «бешкети звичайне явище. Неленазрна лайка, вигуки, обливання водою дівчат — все це можна що вечора побачити у клубі. Найбільше прикро те, що в бешкетах бере участь переважно молодь, і навіть дехто з комсомольців». («Прол. Правда», ч. 270). В клубі Яготинської цукроварні ім. Іл'ича є, звичайно, лєнінський «куточок». Так от в цьому куточку «наприклад, збираються співать всляких «трюшок» та інших похабних пісень, розказують анекдоти та поплівають на стелю, а інколи й матом один одного криють». («Вісти», ч. 277). Очевидно лєнінський куточок викликає відповідний настрій. «Атмосфера» в робітничих клубах остільки стала «густою», що починає навіть нервувати провідирів комуністичних, і вони настроюють себе на теоретичний лад. Виявленням цього є доповіді і диспути на тему: «Чому дорослий робітник не йде

до клубу» («Вісти», ч. 275) і яким саме повинен бути цей клуб, щоб робітник до нього йшов. Мало не всі окрузі й районні конференції три мішки гречаної вовни у дискусійному азарті з'їли. Одні стоять «за пиво», другі проти пива і за розумну розвагу, але ці в якому разі не за лекції та дискусії, що остогидли робітничо-ві гірше від печеної редьки. Дискусія ця ні в пресі, ні в партії не закінчена. Тим часом, як стверджує, «Прол. Правда», старші «робітники категорично відмовляються ходити в клуб». (ч. 270).

— Нова мораль. По свідощтву А. Горшковой в «Пролет. Пр.» ч. 284 виходить, що «дві третини робітничого дия жінвідділи витрачають на розв'язання життєвих трагедій робітниць та жінок робітників на ґрунті шлюбу.

— Була в пологах, а чоловік за цей час кудись виїхав. Повернулася з дитиною до дому, а на столі записка: «Не шукай, виїзжаю зовсім, не можу терпіти дитячої писанини, пелюшок; казав тобі зробити аборт, не послухала, себе винуй», — гірко скаржиться мати.

— З молоддю це гірше. Тут не тільки загрози дитячих пелюшок калічать сотні (?) молодого життя, але, що страшніше, явесь очайдушне худіянство. — «Я перепробував 20 дівчат», — «А я — 30». На протести дівчат проти хвилих фізичних зв'язків висувається страшний для них докір у «міщанстві». Молода дівчина після недовгого хитання, відважно переступивши поріг «міщанства», помалу втягується в «волю чуття» й переходячи від одного до одного, швидко стає за джерело зарази, у кращому випадку матіррю — «одищем», — а часто «відкидає свос немовля під міліційний участок». Не треба пояснити, що оця розгнущданність є наслідком тої «моралі», що її проповідує комуністична партія.

В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ.

— Комітет об'єднаних українських політичних організацій. За іні-

ціативою кількох українських організацій утворився в Празі «Комітет об'єднаних українських національно-політичних організацій» на наступній платформі:

1. Суверенність, повна самостійність та соборність Української Держави.

2. Демократичний державний лад.

3. Завдання об'єднання: боротьба за визволення українського народу та за утворення власної національної держави.

4. В діяльності по здійсненню цього завдання повинно керуватися принципом: Нація-вища за класи; Держава-вища за партії.

5. Способи досягнення завдання: а) взаємна політична інформація, б) взаємна координація діяльності членів об'єднання на загально-національному ґрунті, в) спільні виступи на міжнародному терені у важливих національних справах.

6. Членами Комітету можуть бути українські національно-політичні і територіальні організації та ідеологічні угруповання, які подадуть до відома Комітету свій програм та приймуть цю платформу.

До цього часу в склад Комітету увійшли: Українська Радикально-Демократична Партія (С. Ф.) Група Української Національної Молоді, Союз Українських Хліборобів в Ч. С. Р. Союз б. Українських Військових, Легія Українських Націоналістів, Група Українців з Кубані. **III.**

Бюро Праці при Українській Академічній Громаді в Подєбрадах. «Нова Громада» (ч. 11-12) подає відомості про діяльність організованого в Подєбрадах Бюро Праці, що має своєю метою відшукання праці для тих студентів, що мають в цьому році кінчити свої студії в Академії. Бюро Праці навязало контакт з укр. організаціями, що знаходяться по ріжним країнам, а саме: Польща, Франція, Канада, Латвія, Болгарія, Сербія, Бельгія, Галичина, Америка, Бразилія, Конго і т. д. Правда листування Бюро Праці не дало ще виразних й пев-

них наслідків, але вже виявляються деякі можливості. Так напр. у Франції, можливо, вдасться пристроїти кілька чоловік. Що ж до колоній, то там легше можна влаштуватися як у французьких, так і бельгійських. Так само Бюро Праці довідується про можливість відістати працю в колоніях інших країн, напр. британських, про що веде зараз листування.

— У травні минулого року в Подєбрадах заснувалася українська православна парафія, яка визнаючи, своїм сучасним каноничним голвою Високопреосвящененого Савватія, Архієпископа Празького й цілої Чехословачії, має живий зв'язок з Всеукраїнською Церковною Радою й Всеукраїнським Митрополитом.

Настоятель парафії о. Григорій Мельник обслуговує релігійні потреби Подєбррадської колонії й всіх українських емігрантів на терені Чехословацької Республіки. Служба Божа й всі треби відправляються виключно українською мовою. («Студентський Вістник», ч. 12).

«Славянская книга». Російське видавництво «Іллія» в Празі почало регулярно випускати «Книжніе указатели» — опершу лише російських книг, а після й українських та білоруських. З ч. 9 (з жовтня) цей показчик реформовано у місячний бібліографічний журнал, в якому «Книжний Указатель» складає лише окремі відділ. В самому журналі містяться бібліографічні огляди цілих галузів друкованого слова (рецензій на окремі книги не подається). В кожному числі знаходить собі місце огляд якоїсь галузі української та білоруської книжної справи; статті містяться мовами, якими бажає писати сам статтю автор (очевидно, теми, присвячені для своїх земляків, пишуться рідною мовою автора, статті ж, що мають на увазі російського читача, — російською мовою). В ч. 9-му уміщено статтю небіжчика О. Саліковського «Українська преса в прошлом и настоящем» (російською мовою), в ч. 10 стаття О. Міцюка — «Україн-

ська економічна література еміграції» (укр. мовою), в останньому ч. 11 — стаття О. Лотоцького «Із історії української книги» (історія репресій над українським словом — рос. мовою). Крім того, в кожному числі міститься постійний відділ «Українська хроніка», що подає досить численні хронікальні відомості про рух української книжної справи.

О.

Академія в пам'ять козака-священника С. І. Камабухова, члена Кубанської Ради і Куб. Делегації на Мірову конференцію, відбудеться 22. XII. м. р. в Подєбрадах заходами «Громади Кубанців в Празі». Член управи п. Макаренко говорив про події 19-20 виступу 1919 р. В цьому рефераті торкнувся докладчик точчасних умов на Кубані та характеристик генералів Врангеля, Покровського, Філімонова та Науменка. Проф. Бич освітлив постать повійного, як високо-чисту морально особу, чисту й тверду в своїх переконаннях і вірну своїм ідеалам.

— («Нова Громада»).

Могла проф. М. Драгоманова, що перебуває в цілком занекажному стані, має бути впорядкована заходами Управи ЦЕСУСа. Управа Ак. Громади при УГА асигнувала та що справу 100 к.ч. із громадських коштів і ухвалила пустити серед професури й студентства підписний лист. («Нова Громада», ч. 11-12).

— Ювілей проф. Ейхельмана. В минулому році сповнилося п'ятдесят років науково-правничої праці професора Укр. Університету в Празі Оттона Ейхельмана. Ювілей народився 27 квітня 1854 року в Ямбурському повіті (біля Петербурга). В 1875 р. надрукував він першу свою працю. Підчас періоду нашого державного життя, проф. Ейхельман не мало працював активно в міністрстві закордонних справ.

В ПОЛЬЩІ.

— Українська кооператива в Варшаві. Серед нашого громадянства у Варшаві виникла думка утворити для задоволення економічних та правних потреб українського громадянства в Польщі відповідної інституції, яка й була заснована останніми часами під назвою «Української Кооперативи в Варшаві» (скорочено — UKOIH). Головними завданнями кооперативи, — це допомога укр. кооперативним, торговельним та промисловим організаціям в закупіві потрібного для них краму по приступним цінам, а крім того й допомогти в найвигіднішому збуті на ринках місцевих і закордонних предметів місцевої продукції.

Окрім того Кооператива переводить торговельно-комісові операції, бере на себе представництво різних торговельних та промислових фірм, залагоджує справи в установах урядових та приватних, як також і справи податкові, рекламній залізничні та життєві і т. д.

Надзорча Рада Кооперативи складається з п. п. Павліша Руткевича, Петра Певного, Гната Красножона, Миколи Багриновського, Олександра Виговського, Якова Горпиківського та Герасима Драченка. До Управи Кооперативи входять: п. п. Петро Біліньський Василь Приходько, Павло Кукловський та їх заступники: п. п. Яків Фартушний та Олександр Вишнівський.

Українська Кооператива у Варшаві випустила відозву до загального відома з повідомленням про свою мету та завдання і про розпочаття діяльності. Адреса її — 29, ul. Długa. Warszawa. Pologne.

— Концерт хору Д. Котка в Закопанім. Перед святами завітав до Закопаного славозвісний хор Д. Котка. Хоч місцеві єндеки і повели широку агітацію, аби бойкотувати цей хор, а деякі навіть зверталися, куди слід, щоби було заборонено співати пісні українською мовою, але нічого не вдіяли. Концерти таки відбулися 22, 23, 26 і 27 груд.

ни. і своєю величю пісню зачарувати слухачів. Після концерту деякі поляки казали про хор: «хоч вони є нашими ворогами, співали «Не пораб» і боролись з нами під Львовом, але варто послухати такої музичної, так феноменально-чарівної пісні в такому майстерному й артистичному виконанні». А деякі одверто признавалися, що поляки так співати не вміють, бо і дійсно літня столиця Польщі ще не чула такого концерту.

З Закопаного хор Д. Котка від'їхав на Шльонск, а звідти поїде до Варшави, де мають бути зроблені формальності для переїзду за кордон. На прощальній вечері Д. Котка казав, що вживатиме всіх заходів, щоби перевезти хор за кордон, бо в Польщі їм немає що робити: майже всі запитані хор вже одвідав. Доді оповівши про тяжкий шлях, який прийшлося пройти цьому хорові через матеріальні злидні, ворожечу й перешкоди, які робилися в деяких місцевостях владою, дирігент підкреслив, що єдина надія тепер на українське громадянство, бо коли останьє не підтримає хору морально, а особливо матеріально, то з хором може статися те саме, що й з капелю Концира. Було б справді великою виходою для всього укр. громадянства, коли б воно злекхковажило пією справою і допустило до зниження цього вишнього мапдрівного огнища української пісні, яке своїми величю-чарівними концертами пронагує українську культуру і разом з тим маніфестує поміж чужинцями визвольні змагання українського народу.

М. К.

6. I. 1926 р.
Закопане.

— Резолюція Р. Р. С. в справі «кресів» і українського університету. Останній конгрес польської партії соціалістичної (Р. Р. С.), що відбувся 30. XII. 1925 — 1. I. 1926, виїс між іншим резолюцію в справі «кресів». Текст резолюції

такий: «Стоючи на ґрунті права кожного народу на незалежність і стверджуючи в цілій повноті постанови попереднього конгресу Р. Р. С., конгрес ще раз підкреслює становище партії, що уважає поважне розв'язання питання перш за все т. зв. східних земель за справу першорядної ваги для держави, демократії і соціалізму. Конгрес доручає керівництву Р. Р. С., аби розвинув далі як найбільш енергійну боротьбу за автономію земель Польської Річі Посьолитої, замешканих компактними масами українців та білорусинів, і став в обороні прав національних меншостей, що так часто порунюються, в обороні перед завохиваннями поліційної та адміністративної влади. Всі установи місцевого демократичного самоврядування повинні бути без проволікання запроваджені в життя. В ближчих соціалістичних проєктах над соціалістичним проєктом територіальної автономії для земель, в першу чергу з переважною на них українською людністю, наші нослі повинні ужити всіх засобів конституційних в цілях здійснення проєкта».

«Конгрес протестує проти постійного успіху населення кресів в обсягу шкільництва, особливо людности білоруської та української: вимагає безпроводочного утворення українського університету у Львові. Конгрес уважає утравітничну шкільну систему за шкідливу та антиконституційну, бо кожен народ має право на розвиток власної культури і власну школу».

«Конгрес доручає органам партії старатися утримувати найстисліший контакт з соціалістами національних меншостей в цілях спільної боротьби з реакцією і шовінізмом — польським і меншостей національних» («Robotnik» ч. 5.).

Цікавим між инчим був виступ на конгресі одного із діячів партії Т. Голувна з приводу національних меншостей: «Треба пам'ятати, — зауважав промовець, — що в Польщі ми маємо 10 мільонів національних меншостей. Але яка ж то демократія, коли адміністра-

ція ставиться до них зле і притискує їх? Коли хочемо затримати при собі кресни, то мусимо инакше ставитися до наших співгромадян білоруських, українських і т. д. Ми не розумію демократичного уряду, в якому не будуть представлені білоруськи, українці, німці. Робітничий живітський, український, німецький, білоруський для нас, як для соціалістів, в сто крат ближче, ніж фабрикант, або обшарпик.» Для зрозуміння цих слів треба мати на увазі, що Голувко разом з іншими критикував позицію Р. Р. С. що-до вступу членів партії до коаліційного уряду і співпраці їх з польськими електами. Але конгрес партійний санкціонував доцільність коаліції. Седме чи наведена вгорі постанова партії про боротьбу із зловживаннями та утисками кресової адміністрації припинить ці останні і змінить на краще становище української людности. А проте революція Р. Р. С. обов'язує собою це представництво використати її.

8 січня б. р. виїхала з Варшави до Бельшеві на «огляди» група польських послів і сенаторів, які належать до лівих партійних угруповань. Ця група має відвідати Минск, Петроград, Москву, Одесу, Миколаїв та Гнів. Повернуться вона до Варшави 20 січня с. р. До згаданої групи увійшли: п. п. Вриль, Восвудський, Тедеркевич, Гельман, Міотла (білорус), Еремич (білорус), А. Васинчук (українець), Дзідух і Розумек. Як повідомляють останні газети («Діло») п. Васинчук до Бельшові не поїхав.

У ФРАНЦІІ.

Свято самостійности. В суботу, 23 с. м. Паризька Громада справляла свято самостійности. Свято відкрив коротким словом Голова Громади І. Косенко. Належне слово сказав проф. О. Шульгин. Присутні виконали національний гімн. Докладніше в наступному числі.

— Організаційна комісія Церковного бра-

цтва 26 грудня скликала українців, що перебувають в Паризі і його околицях та бажають допомогти утворенню парафії та церковного брацтва. Голова Комісії довів до відома про працю, яку виконала комісія. Після обміну думок ухвалено утворити Церковний Український Православний Комітет, до якого обібрано одностайно: п. п. Карбовського, Заграничного, Базяка, Кульченко та пані Шумицьку. Головою обібрано п. Карбовського, заступниками — п. п. Базяка та Заграничного, секретарем — п. Кульченко і скарбником — пані Шумицьку. Церковний Комітет надалі дбає про утворення церковного брацтва, до якого записалося вже більш як 25 чоловік. Членський внесок до Комітету виносить 3 франки. Поштова адреса:

Mr. Jean Karbovsky 7, Rue des Mecardes Meudon Val-Fleury (Seine)

Рада Паризької Громади приносить глибоку подяку артистам і всім, хто так чи инакше сприяв успіхові улаштуваного цю 10 січня в салі цивільних інженерів концерту, як рівно і високим гостям, з окрема представникам других народів, що вшанували його своєю присутністю. Голова — І. Косенко. Секретарь — М. Шульгин.

З ЧУЖОЇ ПРЕСИ.

— На Шипці все спокійно. Le Nouveau Sicde в телеграмі з Лондону від 6 січня переказує: «З Москви повідомляють, що українська поліція відкрила великий заговор, звернений проти уряду. Досі заарештовано п'ятьдесят чоловік».

Відгуки росіяни на українізацію. Звичайно, ці відгуки негативні, на всі гласи невігласні, пройняті ненавистю і до укр. мови і до тих, хто «насилно» примушує росіян навчатися по українському. Росіяне впливають свою злість з приводу українізації на сторінках емігрантської преси, засилаючи органам її свої листи з України.

Ці листи охоче друкують і «Руль» і соціалістичні «Дни». В останніх (ч. 902 з 13. I) надруковано аж два листи зразу, один «зможної горожанки», а другий — «півголодного інтелігента». Обов пишуть «рабос». Замовляти горожанка: «в Москві і взагалі на Сівночі люде живуть вільно, не почуваючи утиску та сваволі, як на Україні. Ви певно знаєте, що Одеса таж попала до українських міст, і тепер у нас переводяться українізації... Діловодство по всіх інституціях переведено на цей «замъчательний языкъ», на якому певно говорили боги Олімпу. Примусили й мене вчитися по українському: «речешникъ» — «имя существительное», «аритметникъ» — «имя прилагательное», «відмінки мають такі кінцівки» - - «надежи кінвють такія окончания»... Комічно бачити заслужених професорів, коли вони стоять біля дошки й пишуть «скло-ненія і спряженія». В Москві чимало сміху з цього приводу. Взагалі до спроби навязати цілому краю чужу йому культуру на півночі ставляться глузливо». Замовляти горожанка всеж засвоїла, що Одеса — на Україні. За якийсь час вона засвоїть і граматичу з її «кінцівками». «Півголодний інтелігент» ще більше роздратований українізацією, як горожанка: «уявіть собі, що одесити приневодені вчитися по українському... Пде «зубрежка» мови, на якій ніхто з селян ні бельмеса не розуміє. Влаштується ієнит. Всі його витримують. А другого для ніякого сліду від цього «парічча». І скільки страхів та погроз не сипле урядовий центр, вимагаючи українізації, все населення (в Одесі) регоче й ніяк не українізується. Чи можете ви вказати щось подібне до такої політики? Й розумію поляків-націоналістів, німців-ганагістів, розумію насильне запровадження живої державної мови пануючої національності. Але що відбувається у нас? І через що цю мову називають українською? Це не та мова, що нею говорить наше населення. Це й не «галіцкая» мова. Це міщанина, вінірет одного, другого й третього. Ніяка, нічия мова. А проте: вичучуйте її, гово-

рять на ній». Становище «одесита» справді не аби яке. Навіть «Дни» пічим не можуть його потішити. Хоч редакція їх і претендує на знання секретів загально-російської направи. Нічого робити: повчесь, коли хочеш жити на Україні. Адже нас — українців — силою примуцували вчитися російської мови.

... Правда очі коле. Недавно татарський народний комітет на еміграції в Туреччині оголосив в турецькій пресі справоздання про тяжке життя татарської людности під большевицьким ярмом. В цьому справозданні, між иншим, було підкреслено національну і релігійну нетеримість, яку проявляють большевики.

Правда очі коле. Большевицьке посольство в Ангорі запротестувало проти того, що турецький уряд підтримує у себе татарський еміграційний рух.

— Не ш а с л и в и й « г а н - д е л ь » Л и т в и з Б о л ь ш е в і є ю. В торговельних зносинах з иншими державами, большевики завжди обіпоють золоті гори, але рідко коли реалізують свої обіцянки.

Бажаючи переникнути господарчій стабілізації Литви, — який польський «Przemysł i Handel» — своїми обіцянками змусили млінарів на Литві заключити з ними невигідну умову імпорту совітського збіжжя.

Оскільки ця умова була невигідною для Литви, бачимо з того, що в той час, як польське збіжжя на Литві можна було купити по 32-34 долари за тону, совітське збіжжя продавалося по 42 долари за тону.

Чи будуть зреалізовані обіцяні золоті гори не відомо, а на разі населення Литви їсть совітський хліб і парікас на дорожничу.

— К о н т р - п р е т е н з і ї б о л ь ш е в и к і в д о є в р о п е й с ь к и х д е р ж а в. Про них між иншим згадав генеральний секретарь російської комуністичної партії Стаалін, подавши й цифрові данні: «Наша (себ-то цілого Союзу) передвоєнна заборго-

ванність Європі складає 6 мільярдів, а воєнна заборгованість складає понад 7 мільярдів, усього 13 мільярдів. Коли зважити знецінення валюти і відрахувати від цієї суми долю лімітрофів, то виходить що ми виши західно-європейським державам 7 мільярдів. Відомо, що наші контр-претензії складають цифру, коли візьмемо підрахунок тов. Ларіна — 50 мільярдів, а «коли рахувати екуніи, як наприклад паркомфін, то виходить не менш 28 мільярдів». («Вісти», ч. 291) Інтересно знати, яку саме цифру большевики уважають вірною? Аджеж ясно, що їхні підрахунки стелі взято. Коли можуть і 28 і 50 і 150 мільярдів вирахувати. Большевицькі статистики як завгодно підраховують.

— Жебрацтво інтелігенції у совітському раю. Центральний орган совітських професіональних союзів «Труд» інформує, що в совітському раю налічується зараз до 10.000 безробітних лікарів і лікарок. На протязі останніх десяти місяців

було заанотребовань на лікарів лише — 1936, а в той час кандидатів на посади було біля 12.000.

Становище цинних категорій інтелігентних робітників не ліпше. Звичайний робітник, тільки для того, що належав до пролетаріїв, одержує більшу платню від інженера, а трамвайовий кондуктор — більш ніж професор університету.

— Образливе слово. Хто б міг подумати, що таким словом — і то в стосунках між комуністами буде «к о м і с а р»? Але нічого не поробили: цього слова починають вже уживати большевики для образи. От, наприклад, Ярославський — один з твердокаменних комуністів — скаржився на з'їзді компартії, що коли він прийшов на губерніяльну конференцію компартії в Ленінграді, — то йому видали в вічі: «ти поводишся так, як комісар». І хто ж? Своя братія. Починають лаятися. За словами й діла повинні початися. Коли в одному мішку мусять перегратися.

П О М И Л К А.

В ч. 15 на стор. 20 в рядку 3-му згори надруковано «3-х міліметрову», а треба читати «3-х лінійну».

З М І С Т :

— Паризь, педіля, 31 січня 1926 року — ст. 1. А. Яковлів. Договір Богдана Хмельницького 1654 року — ст. 2. В. Гпатович. З'їзд КПбУ та українська державність — ст. 6. Ол. Шулльгин. Європа про нас — ст. 10. І. Липовецький. Лист з Варшави — ст. 15. В. В. Останні хвилини життя В. Самійленка — ст. 16. Хроніка: з Великої України — ст. 18. В. Чехословаччині — ст. 25. В Польщі — ст. 27. У Франції — ст. 29. З чужої преси — ст. 29.

ТРИЗУБ

Тижневик політики, культури, громадського життя та мистецтва, ви ходить по неділі, у Парижі при участі видатних літературних сил під загальною редакцією Вячеслава ПРОКОПОВИЧА.

Рукописи, прислані до редакції, повинні бути писані на однім боці аркуша на машині, або від руки, але абсолютно чітко. Редакція залишає собі право скорочувати рукописи. Неприйнятні рукописи переходять протягом двох місяців і повертаються на бажання автора за його кошт. Гонорар за прийнятті статті виплачується по надрукуванню.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1926 РІК:

	на місяць	на три місяці
у Франції	12 фр.	36 фр.
у Чехословаччині	20 корон	60 корон.
у Польщі	4 злоті	12 злотих
у Румунії	120 леїв	360 леїв
у Німеччині	4 рен.мар.	12 р. мар.
у Сполучених Штатах Пів. Америки	1 доляр	3 доляри
у Канаді	1 доляр	3 доляри

Передплата приймається з першого і п'ятнадцятого кожного місяця. При груповій передплаті дається знижка.

Ціна окремого числа:

у Франції — 3 фр., у Чехословаччині — 5 корон, у Польщі — 1 злотий, у Румунії — 30 леїв, у Німеччині — 1 рентишмарка, у Сполучених Штатах Північної Америки — 25 центів, у Канаді — 25 центів.

Журнал набувати можна в Парижі:

на станціях метро,
на залізничних двірцях,
в книгарні В. Поволоцького, 13 rue Bonaparte, Paris VI,

Крім того журнал передплачувати й набувати можна у представників «Тризуб»;

1) В Сполучених Державах Півн. Америки — V. Kedrovsky, 30 E. 7 th Street, New-York, City.

2) В Канаді — W. Sikewitch, 512 Bannerman av. Winnipeg, Man.

3) В Румунії — Dm. Herodot, Strada Delea Veche. 7. Bucarest.

4) В Чехословаччині — Прага; F. Stodecky, Horni Cernosice u Prahy, Villa Krotchvil.

— Подєбради — Dr. Modest Levicky, Bouckova, 225, Podebrady.

5) В Польщі — W. Prychodko, ul. Długa, 29, Hotel Polski, 9. Warszawa.

Редакція і Адміністрація: 19, rue des Gobelins, Paris XIII
одчинені 9 1/2 — 11 год, вранці і 3—5 год. пополудні, крім неділей та свят.
Поштова адреса: «Le Trident» (Tryzoub). Boîte post. №15. Paris XIII.

Адміністратор: *Іл. КОСЕНКО.*

Le Gérant : Mme Jeanne de Carvalho Gerzain.

Проганмо всіх наших прихильників подавати свої адреси та приєднувати передплатників.